

Р. В. Стойловський, аспірант

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО ст. 135 КК УКРАЇНИ

Автор досліджує об'єкт кримінально-правової охорони та його місце в системі ознак складу злочину, а також особливостей встановлення його у процесі кваліфікації злочинів.

Ключові слова: об'єкт злочину, залишення в небезпеці, небезпечний для життя та здоров'я стан, самозбереження, безпорадний стан, заподіяння шкоди.

За останні роки були прийняті ряд важливих міжнародно-правових документів, які закріплюють основні права і свободи людини, тому все більшої актуальності набуває діяльність законодавчого органу України, який має привести національне законодавство у відповідність із міжнародними актами. Така діяльність має відповідні напрями. Так, дотримуючись принципу гуманізму, який на сьогодні є одним з основоположних принципів побудови розвиненого демократичного суспільства, кожна цивілізована держава прагне виявляти максимальну увагу до тих громадян, які з різних причин позбавлені можливості піклуватися про себе самостійно. В зв'язку з цим одним з головних завдань соціальної політики будь-якої країни є забезпечення життєво важливих потреб та інтересів осіб, які належать до категорії безпорадних. Для реалізації цього завдання необхідна активна участь усіх членів суспільства. Не випадково принцип взаємодопомоги, що є основою існування людства, був закріплений у правилах людського співіснування як невід'ємна норма поведінки людей вже з моменту появи найперших суспільних утворень.

В Україні найвищою соціальною цінністю є життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека людини, це закріплено в статті 3 Конституції України [1, 4]. На сьогоднішній день це дуже важливе завдання реалізується через систему відносин, в яких як на державу, так і на громадян покладаються певні обов'язки щодо надання допомоги людям, які з тих або інших причин опинилися в небезпечному для життя стані й не здатні вжити заходів щодо самозбереження, а також встановлюється відповідальність за їх невиконання. Стаття 135 КК України встановлює кримінальну відповідальність за завідоме залишення в небезпеці особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані й позбавлена можливості вжити заходів щодо самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану, якщо той, хто залишив без допомоги, зобов'язаний був піклуватися про цю особу і мав змогу надати їй допомогу, а також у разі, коли він сам поставив потерпілого в небезпечний для життя стан [2, 278].

Протягом тривалого часу ці проблеми досліджували різні вчені, такі як: І. Горелік, О. Горелік, В. Малінін, П. Орлов, П. Андрушко, М. Хавронюк та ін. Але й сьогодні залишається низка невирішених загальних питань стосовно тлумачення змісту та ознак цього злочину. Це стосується також й об'єкта залишення в небезпеці. Потрібно додати, що для цього є і об'єктивні причини, тому що наприклад сьогодні ст. 135 КК України застосовують також у контексті захисту прав хворих дітей (у тому числі на ВІЛ/СНІД). Ця стаття також може бути застосована до батьків чи опікунів, які не дбають належно про здоров'я малолітніх дітей, не направляють

їх на лікування або самостійно не лікують вдома тощо. Адже сьогодні в Україні є багато випадків, коли батьки з різних причин відмовляються від лікування хворої дитини. Зрозуміло, що в таких випадках батьки наражають дітей на небезпеку. Залишення в небезпеці належить до злочинів, що становлять небезпеку для життя та здоров'я людини, оскільки вона не спрямована на заподіяння шкоди життю і здоров'ю особи, а створює для них загрозу.

При дослідженні ознак об'єкта вказаної кримінально-правової заборони необхідно детальніше розглянути родовий та безпосередній об'єкти. Родовим об'єктом залишення в небезпеці є життя та здоров'я особи. Стосовно безпосереднього об'єкта існує певна дискусія. Так, Ш. С. Рашковська [3, 46] вважала, що безпосереднім об'єктом залишення в небезпеці є життя і здоров'я особи, А. А. Піонтковський [4, 140], В. Д. Меньшагін [5, 319] — життя та здоров'я особи, яка перебуває в безпорадному стані.

На думку П. І. Орлова, основним безпосереднім об'єктом залишення в небезпеці є суспільні відносини взаємодопомоги, які існують у відповідності з об'єктивною необхідністю забезпечити життя безпорадної особи. Він стверджував, що саме на ці суспільні відносини посягає даний вид злочину. А в цьому виді злочинної бездіяльності, якщо він спричинив наслідки, небезпечні для життя та здоров'я, виокремлює поряд з основним безпосереднім об'єктом ще й додатковий, яким є життя та здоров'я особи, обґрунтовуючи це тим, що настання даних наслідків є кваліфікуючою ознакою, та вказує на підвищену суспільну небезпеку вказаного злочинного діяння [6, 17–18].

Н. Ф. Кузнецова, критикуючи авторів, які відносять залишення в небезпеці до посягань на життя і здоров'я, зазначає, що таке розуміння залишення в небезпеці «...призводить до спотворення дійсного змісту складу залишення в небезпеці і, насамперед, об'єкта цього злочину. На її думку, об'єктом залишення в небезпеці є не життя і здоров'я особи, що дійсно перебувають поза складом злочину, а безпека особи» [7, 56, 82].

На нашу думку, ці визначення надмірно розширюють його межу, не враховуючи, що відносини, які забезпечують безпеку особи як об'єкт цього злочину, є в першу чергу відносинами взаємодопомоги.

В цілому суспільстві існує безліч відносин, які забезпечують безпеку особи як безпосередньо, так і у зв'язку з її діяльністю в різних сферах суспільного життя. Сукупність цих відносин відповідно до їх цільового призначення можна представити у вигляді певної системи, в якій відокремлені групи суспільних відносин, що виступають як елементи, утворюють таким чином її структуру. Саме тому поняття «безпека» є достатньо широким.

Натомість І. І. Горелік, звертаючи увагу на те, що в статті КК України, яка передбачає відповідальність за залишення в небезпеці, йдеться про «небезпечний для життя стан», доходить висновку, що безпосереднім об'єктом кримінально-правової охорони є життя людини [8, 4]. Прихильники наведеної теорії іноді цю думку уточнюють, вказуючи, що таким об'єктом є «життя особи, якому загрожує серйозна небезпека» або «життя, якому загрожує реальна небезпека». З цією точкою зору можна погодитись, але лише враховуючи саме формулювання змісту диспозиції ч. 1 ст. 135 КК України.

Тому, при проведенні аналізу юридичної конструкції ч. 1 ст. 135 КК України та ч. 1 ст. 137 КК України можемо дійти висновку, що в першому випадку основним безпосереднім об'єктом є лише життя особи, а в другому — життя та здоров'я. На нашу думку, стосовно об'єкта злочину, передбаченого ч. 1 ст. 135 КК України, у диспозиції цієї норми існує прогалина. У вищезазначеній нормі не вказано на ще один основний безпосередній об'єкт — здоров'я особи, як це зроблено у ч. 1 ст. 137 КК України. Однак, можливо, законодавець свідомо визначив лише один основний безпосередній об'єкт, урахувавши ступінь суспільної небезпеки зазначеного діяння

ня. Але ми вважаємо, що найбільш імовірним є перший варіант. Водночас ми не погоджуємося з точкою зору науковців, які вказують, що безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 135 КК України, є життя та здоров'я, адже в самій конструкції вказаної статті об'єктом визнається лише життя, тому не слід ототожнювати родовий та безпосередній об'єкти досліджуваного злочину. Це ж стосується і ч. 2 та ч. 3 ст. 135 КК України. Однак якщо брати до уваги наслідки, що передбачені ч. 3 цієї норми, і визначати стосовно них основний безпосередній об'єкт, то в цьому разі ним буде життя та здоров'я особи.

Отже, якщо визначати об'єкт кримінально-правової охорони лише відповідно до самого поняття «об'єкт» (суспільні відносини, на які посягає злочинне діяння) і конструкції норми, то основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 135 КК України, є лише життя особи, якщо тлумачити цю норму буквально.

Розглядаючи об'єкт вищезазначеного злочинного посягання, слід розкрити поняття «життя» та «здоров'я». Розглянемо спочатку поняття «життя». Закон охороняє від злочинних посягань не життя людини саме по собі як поняття біологічне, повністю підпорядковане закономірностям природи, а життя людини як необхідну передумову виникнення існування і розвитку суспільних відносин. Життя людини в цій якості набуває значення явища соціального.

Питання про початок життя людини є одвічно спірним. Однак за останній час кількість прихильників на користь його однозначного вирішення помітно збільшилась. Можливо, це пояснюється зниженням інтересу до цього питання у юридичній літературі. Визначення початкового моменту життя має надзвичайно важливе значення для розмежування різних складів злочинів та вирішення питання про правомірність (неправомірність) евтаназії. Початковим моментом життя людини як об'єкта злочинного посягання слід вважати її народження. Так, відповідно до ч. 2 ст. 135 КК України мати посягає на життя та здоров'я новонародженої дитини шляхом злочинної бездіяльності, порушуючи таким чином право новонародженої дитини на життя та здоров'я, що охороняється діючим законодавством.

Кінцевим моментом життя вважається біологічна смерть, тобто момент, коли внаслідок припинення роботи серця відбулися незворотні процеси розпаду клітин центральної нервової системи. Від біологічної смерті відрізняють клінічну, коли, незважаючи на припинення дихання і серцебиття, протягом дуже короткого часу життя в організмі не припиняється і його життєздатні функції можуть бути відновлені. Отже, посягання на життя можливе лише від моменту народження і до моменту біологічної смерті.

Здоров'я звичайно прийнято визначати як нормальне функціонування тканин й органів тіла людини. Закон рівною мірою охороняє здоров'я будь-якої людини незалежно від того, яким би не було це здоров'я фактично (здоров'я бездоганно здорової людини, здоров'я хворого, божевільного, людини, яка перебуває в безнадійному стані внаслідок травм, хвороби тощо), а також незалежно від її моральних якостей, віку (немовляти, особи літнього віку), службового становища тощо.

Ураховуючи, що законодавець у ст. 135 КК України визначив як безпосередній об'єкт лише життя особи, то це означає, що єдиним можливим наслідком є її смерть. Однак у ч. 3 ст. 135 КК України передбачено як наслідок не лише смерть особи, а й інші тяжкі наслідки.

З огляду на вищезазначене, виникає питання, чи може в даному випадку охоронятися лише життя особи, якщо в диспозиції ч. 3 ст. 135 КК України зазначено й інші тяжкі наслідки? Також у цьому разі необхідно зважати й на положення ч. 1 зазначеної статті, де вказано на завідоме залишення в небезпеці особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані. Тобто у цьому разі винна особа розуміє, що залишає іншу особу в небезпечному для життя стані. Однак, зважаючи на те, що ч. 3 ст. 135 КК України передбачає не лише настання смерті, а й інших тяжких наслідків, тобто може бути спричинена шкода не лише життю, а й здоров'ю, слід у диспози-

ції ч. 1 даної статті вказати на небезпечний не лише для життя, а й здоров'я стан, що автоматично передбачатиме такий же стан для частин 2, 3 ст. 135 КК України, оскільки зазначені диспозиції є бланкетними.

Отже, головними завданнями проведеного дослідження є: а) обґрунтування актуальності й важливості для кримінально-правової науки розгляду питань об'єкта злочину, передбаченого ст. 135 КК України, та його значення для правозастосовної діяльності; б) з'ясування місця об'єкта кримінально-правової охорони при залишенні в небезпеці в системі ознак складу злочину, а також особливостей встановлення його у процесі кваліфікації злочинів.

Література

1. Конституція України : ТОВ «Одіссей». 2008 р. — 48 с.
2. Уголовный кодекс Украины : научно-практический комментарий. Издание третье, переработанное и дополненное/Отв. ред. Е. Л. Стрельцов. — Х.: ООО «Одиссей», 2006. — 864 с.
3. Рашковская Ш. С. Преступления против жизни, здоровья, свободы и достоинства личности / Рашковская Ш. С. — М. : ВЮЗИ, 1959. — 126 с.
4. Пионтковский А. А. Курс советского уголовного права / Пионтковский А. А. — М. : Наука, 1971. — Т. 5. — 678 с.
5. Меньшагин В. Д. Советское уголовное право / В. Д. Меньшагин, З. А. Вышинская. — М., 1950. — 345 с.
6. Орлов П. И. Уголовная ответственность за оставление в опасности потерпевшего при автопроисшествии : [учеб. пособие]. — Х. : Юрид. ин-т, 1982. — 91 с.
7. Кузнецова Н. Ф. Значение преступных последствий / Кузнецова Н. Ф. — М. : Госюриздат, 1958. — 218 с.
8. Горелик И. И. Ответственность за оставление в опасности по советскому уголовному праву / И. И. Горелик. — Государственное издательство юридической литературы. — М., 1960. — 72 с.

Р. В. Стойловский, аспирант

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова,
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ХАРАКТЕРИСТИКА ОБЪЕКТА ПРЕСТУПЛЕНИЯ, ПРЕДУСМОТРЕННОГО ст. 135 УК УКРАИНЫ

РЕЗЮМЕ

Проанализировав законодательство, а также имеющиеся точки зрения ученых, работавших над проблемой определения объекта преступления оставления в опасности, мы приходим к выводу, что при определении непосредственного объекта преступления, предусмотренного КК Украины, законодатель допустил ошибку в юридической технике данной нормы, которая заключается в существовании пробела в диспозиции указанной статьи. В данной статье законодатель признает объектом уголовно-правовой охраны лишь жизнь лица, хотя еще одним объектом должно быть здоровье беспомощного лица, которое находится в опасном для жизни состоянии. Таким образом, диспозиция этой нормы должна указывать на опасное состояние не только для жизни, но и для здоровья лица.

Ключевые слова: объект преступления; оставление в опасности; опасный для жизни и здоровья состояния; самосохранение; беспомощное состояние; причинение вреда.